

WALTER BENJAMİN'DE İLERLEME SORUNU

Haluk DOĞAN*

ÖZ

Walter Benjamin (1892-1940), Theodor W. Adorno'dan (1903-1969) ilham alınarak söylenecek olursa, "tüm akımların dışında" bir filozoftur. Onu, tüm akımların dışında yapan şey, hiçbir akımdan ilham almaması değil; hiçbir akımın kalıbına sığmayacak bir filozof olmasıdır. Her konuda olduğu gibi ilerleme düşüncesi konusunda da Walter Benjamin kendine has bir tutum geliştirecektir. Bu çalışmada, onun kendine özgü düşüncelerinden hareketle ilerleme fikrine yönelik tutumu belirlenmeye çalışılacaktır. W. Benjamin'in ilerleme düşüncesine yönelik tutumu, onun "Tarih Kavramı Üzerine", "Hikaye Anlatıcısı", "Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı" ve "Kafka Üzerine" adlı eserleri temel alınarak belirlenmeye çalışılacaktır. Zira onun ilerleme fikrine yönelik düşünceleri, bu eserlerinde somutlaşmıştır. Çalışmada, yazarın diğer eserlerine de başvurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlerleme, Tarih, Teknik, Hikâye, Sanat.

THE PROBLEM OF PROGRESS IN WALTER BENJAMIN

ABSTRACT

Walter Benjamin (1892-1940) is a philosopher who is "out of all philosophical movements" like Theodor W. Adorno (1903-1969) put forward once. It is not that Benjamin was not inspired any philosophical movement; on the contrary, it is because he is a kind of philosopher who can not be placed in any movement of philosophy. Walter Benjamin has developed a unique position regarding the thought of progress as he did in every subject. This paper is interested in determining his position directed to the thought of progress by departing from his own ideas. By doing so, this study wil discuss the problem at hand on the basis of his works, such as "On the Concept of History", "The Storyteller", and "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction" since Benjamin's position directed to the idea of progress will be set forth on the works mentioned above. And, in this study, the other works written by Benjamin will be made reference to if necessary.

Keywords: Progress, History, Technic, Story, Art.

* Arş.Gör., Celal Bayar Üniversitesi Felsefe Bölümü
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), <http://flsfdergisi.com/>
2018 Güz/Autumn, sayı/issue: 26, s./pp.: 287-296.
ISSN 2618-5784

Makalenin geliş tarihi: 30.09.2018
Makalenin kabul tarihi: 01.12.2018

İlerleme ve İlerlemecilik

Walter Benjamin’in ilerleme düşüncesine yönelik tutumunu belirlemeden evvel, ilerleme düşüncesinin ne olduğu konusunda birkaç kelam etmek gerekmektedir. *Felsefe Sözlüğü*’ne bakıldığında ilerleme şöyle tarif edilmektedir: “Onsekizinci yüzyılda, ama daha çok ve özel olarak ondokuzuncu yüzyılda tanımlanan ve aklın, bilimsel bilgiyle teknolojinin toplum alanındaki tezahür ve yansımaları ifade eden terim. Buna göre ilerleme ondokuzuncu yüzyıldan itibaren endüstrileşmeye eşitlenmiştir. Bu dönemde teknolojik gelişmenin maddi refah açısından önemli gelişmeler sağlayacağı, sağlık standartlarının yükselişine yol açıp, insan yaşamını uzatacağı düşünülmüştür. Yine endüstrileşme ve ilerlemenin haklı olarak aynı zamanda yurttaşlık haklarıyla insan haklarının güçlenip gelişmesi sonucunu doğuracağı, eğitim bakımından gelişmeye yol açacağı savunulmuştur.”¹ Reinhart Koselleck’in “Kavramlar Tarihi”ne başvurulduğunda ise, “İlerleme (...), tecrübe/idrak içeriğinin ve beklenti fazlalığının 18. Yüzyıldan önce henüz verili olmadığı modern bir kategoridir.”² denildiği müşahade edilir. Görüldüğü gibi, ilerleme düşüncesi bilime, teknolojiye ve bunların yaratıcı olan insana karşı bir iyimserliği ifade etmektedir. Bir sonraki anın bir önceki ana göre mutlak olumlanması, ilerleme düşüncesinin ana karakterlerinden biridir. İlerleme böyleyken peki ilerlemecilik tam olarak nedir? İlerlemeciliğin tam olarak ne olduğunu öğrenmek için yine felsefe sözlüğüne bakıldığında şu ifadeler görülmektedir: “Genel olarak, evrenin ana gerçeğinin devamlılık ve kalıcılık değil de, değişim olduğu inancıyla, her şeyde bir gelişme ve ilerleme aramak eğilimi.(...) Daha dar bir çerçeve içinde ise, ilerlemecilik, iyimser bir felsefenin ifadesi olarak, ilerlemeye inanan, insanlığın giderek daha fazla ve yetkin bir bilgiye ve mutluluğa ulaşacağını savunan görüşü ifade eder.”³ İlerleme ve ilerlemecilik, sözlükteki tanımdan da anlaşılacağı gibi Bacon ve Descartes’la başlayan modern düşüncenin temel direklerinden birini oluşturmaktadır. Zira bu görüşe göre, insan bilgisi giderek daha da gelişecek ve evrenin tüm gizemlerine hakim olacaktır. Böylece insan, evrenin egemeni konumuna yükselecektir. Bu fikir sadece modern düşüncenin kurucuları olan Bacon ve Descartes’ta değil, aynı zamanda Kant’ta, Voltaire’de, Comte’da, Darwin’de ve Marx’ta da vardır. Örneğin Marx’ta;

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 455.

² Reinhart Koselleck, *Kavramlar Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 167.

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 455.

Kapitalizm, feodalizmden daha ileri bir toplumdur. Marx, Komünist Manifesto'da aynı zamanda bunu anlatır. Kapitalizmin feodalizmden ne kadar ileri bir toplum olduğunun kanıtlanması bir anlamda, komünizmin ne kadar ileri bir toplum olabileceğini ima eder çünkü. Belki de bu yüzden Marx Komünist Manifesto'nun başlarında burjuvaziye uzun övgüler düzer.⁴

Marx'ın burjuvaziye övgüler düzmesi boşuna değildir. Çünkü burjuvazinin kapitalizminin bir sonraki adımı komünizmdir. Burjuvazi ile kapitalizm, nasıl ki kendisinden evvelki feodalizmden daha ileri bir aşamayı temsil ediyorsa, komünizm de, aynen öyle, kendisinden evvelki aşama olan kapitalizmden daha ileri bir adımı temsil eder. Bu bakımdan Marx'ın diyalektiği, ilerlemeci bir diyalektik olarak okunabilir.

Tarih Kavramı Üzerine VIII. Tez

Walter Benjamin'in ilerleme düşüncesi hakkındaki görüşlerinin en pür ifadelerinden biri, kendisini Tarih Kavramı Üzerine VIII. Tez'de göstermektedir. Benjamin'in ifadeleri tam olarak şöyledir:

"Ezilenlerin geleneği gösteriyor ki, içinde yaşadığımız "olağanüstü hal" istisna değil kuraldır. Buna denk düşen bir tarih anlayışına ulaşmak zorundayız. O zaman açıkça göreceğiz ki, gerçek olağanüstü hali yaratmak bize düşen bir görevdir. Böylece, faşizme karşı mücadelede daha iyi bir konuma ulaşacağız. Faşizm, talihini biraz da, hasımlarının ilerleme adına onu tarihsel bir norm gibi görmelerine borçludur. Yirminci yüzyılda bu yaşadıklarımızın "hâlâ" nasıl mümkün olduğuna şaşmak, felsefi bir bakış değildir. Bu şaşkınlık bizi, herhangi bir bilgiye de götürmez, tek bir bilgi hariç tabii: Kaynağındaki tarih anlayışının iler tutar tarafı olmadığı."⁵

Benjamin, burada, içinde yaşanan faşist çağın nedenlerinden birinin ilerleme düşüncesine kayıtsız şartsız bağlılık olduğunu ifade etmektedir. Faşizm meşrulaştırılmaktadır. Üstelik ilerleme düşüncesi dolayısıyla meşrulaştırılmaktadır. Faşizmi yaşanılması gereken doğal bir süreç olarak görenler, faşizmin hasmı olan Marksistlerdir. Marksistlerin bu anlayışı faşizm için büyük bir talih, büyük bir şanstır. Faşizmin hasımlarının bu yanlış tutumu, yirminci yüzyılda yaşanan kötü tecrübeleri, bir sürpriz olmaktan çıkarmaktadır. Bu yanlış tutumun insanları getireceği nokta tam olarak

4 Besim F. Dellaloğlu, Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 109.

5 Walter Benjamin, Son Bakışta Aşk, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43.

budur. Bu sebeple ortada şaşılacak bir durum da yoktur. Ertan Kardeş, bu durumu şu cümlelerle daha açık bir şekilde ifade etmektedir:

Benjamin’in "tarihsel materyalizme" getirdiği ikinci eleştiri ise, onun bilim ve ilerleme düşüncesine duyduğu sınırsız inanç ile dinin yanılısamalarını (Schein) aşabileceğini düşünmesidir. Benjamin, bilime olan güvenin de dini inanç gibi bir sistematikten beslendiğini, bu sebepten ötürü de "tarihsel materyalizm" in kendi zaferini ilan etmede acele davrandığını ifade eder. Oysa "tarihsel materyalizm", henüz içinde bulunulan felaket çağının bu bilimci-ilerlemeci kavrayışla olan alakasını ve de bu çağın muhasebesini yapmamıştır. Buna karşın Benjamin, gerçek bir tarihsel materyalizmin teolojideki canlı ve etkin tarafı, ondan alması gerektiğini savunur.⁶

Benjamin’e göre yapılması gereken bu kötü durumu, ilerleme adına meşrulaştırmak değil; gerçek olağanüstü hali yaratma çabasıdır. Kurtuluş, gerçek olağanüstü hali yaratacak olan ezilenlerin geleneğindedir.

Benjamin, VIII. Tez’deki görüşlerini IX. Tez’de biraz daha farklı olarak ifade etmektedir.

Tarih Kavramı Üzerine IX. Tez

Walter Benjamin, IX. Tez’de ilerleme düşüncesi hakkındaki kanaatlerini Paul Klee’nin “Angelus Novus” adlı eserinden hareketle açıklamaktadır. Benjamin’in IX. Tez’i şu şekildedir:

Klee'nin "Angelus Novus" adlı bir tablosu var. Bakışlarını ayıramadığı bir şeyden sanki uzaklaşıp gitmek üzere olan bir meleği tasvir ediyor: Gözleri faltaşı gibi, ağzı açık, kanatları gerilmiş. Tarih meleşinin görünüşü de ancak böyle olabilir, yüzü geçmişe çevrilmiş. Bize bir olaylar zinciri gibi görünenleri, o tek bir felaket olarak görür, yıkıntıları durmadan üst üste yığıp ayaklarının önüne fırlatan bir felaket. Biraz daha kalmak isterdi melek, ölüleri hayata döndürmek, kırık parçaları yeniden birleştirmek... Ama cennet'ten kopup gelen bir fırtına kanatlarını öyle şiddetle yakalamıştır ki, bir daha kapayamaz onları. Yıkıntılar gözlerinin önünde göğe doğru yükselirken, fırtınayla birlikte çaresiz, sırtını

6 M. Ertan Kardeş, “Walter Benjamin’in Felsefi Labirentine Bakış”, 1900’den Günümüze Büyük Düşünürler (haz. Çetin Veysel) içinde, Cilt 1, Etik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 511

döndüğü geleceğe sürüklenir. işte ilerleme dediğimiz şey, bu fırtınadır.⁷

Benjamin’in IX. Tez’de bahsettiği *Angelus Novus*, yani Yeni Melek, 1920 yılında Paul Klee tarafından yapılmış bir suluboya tablosunun adıdır. Benjamin bu tabloyu, Tarih Meleği olarak adlandırmaktadır. Tarih meleğinin yüzü geçmişe çevrilmiştir. O geçmişe bakar. Başta faşizmin hasımları olmak üzere tüm Batı’nın geleceğe baktığı, ilerlemeyi hedeflediği bir çağda o geçmişe yönelmiştir. Kurtuluş geçmiştedir belki de?⁸ Bize olaylar zinciri gibi görünenleri o bir felaket olarak görür, yıkıntıları durmadan üst üste yığıp ayakların önüne fırlatan bir felaket. Ve bu felaketten insanları kurtarmak ister melek. Ama önünde bir engel vardır: *ilerleme*. Ölülerini hayata döndürmek, kırık parçaları yeniden birleştirmek isteyen meleği bir fırtına engeller. Bu fırtına cennetten kopup gelmiştir. İşte ilerleme denilen şey, cennetten kopup gelen bu fırtınanın adıdır. Bu fırtınadır ki, tarih meleğini çaresiz ve kıpırdayamaz hale getirir. Bu fırtınadır ki, onun geçmişe dönmesini engeller; onu sırtını döndüğü geleceğe doğru sürükler. Meleğin iradesinin aksine onu geçmişten alıkoyup geleceğe doğru yönlendirir. Benjamin’e göre “bu fırtına ilerlemenin ta kendisidir. Tarih meleği aciz bir melektir. Tıpkı insanlık gibi acizdir. İşin aslı fırtınanın dinmesini sağlamaktır; ilerlemeyi durdurmaktadır.”⁹

Hikâye Anlatıcı ve Deneyim Kaybı

Walter Benjamin, alt başlığı “Nikolay Leskov’un Eserleri Üzerine Düşünceler” olan *Hikâye Anlatıcısı* adlı eserinde, yaşadığı çağı kastederek anlatıcılık sanatının kaybolduğunu ifade eder. Hikâye, anlatıcılık sanatının kendisini en iyi açığa çıkardığı edebi türlerden biridir. Ancak çağımızda hikâye hükmünü yitirmiştir. Bu yitirişi Benjamin “deneyim kaybı” olarak ifade eder:

Deneyim değer kaybetti. Üstelik, daha da kaybedeceğe, dipsiz bir uçuruma düşeceğe benziyor.¹⁰

Benjamin için hikâye, deneyimdir. Deneyimin anlatısıdır. Deneyim ise en büyük değerlerden biridir. Birinci Dünya Savaşı sonrası, cepheden dönen insanlar “dilsizleşmiş”, deneyimleri bakımından zenginleşmemiş, bu

7 Walter Benjamin, *Son Bakışta Aşk*, çev. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43-44.

8 Besim F. Dellaloğlu, *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 115.

9 Dellaloğlu, *A.g.e.*, s. 116.

10 Walter Benjamin, *Son Bakışta Aşk*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 77.

sebeple de “yoksul” düşmüşlerdir.¹¹ Bir edebi tür olarak hikâyenin gerilemesi de bu yoksullaşmanın en büyük tezahürlerinden biridir.

Edebiyatta hikâyenin yerini roman almıştır. Roman, modern çağın doğuşunun edebiyattaki temsilidir. Fakat roman, hikâye gibi gücünü sözlü anlatıdan, deneyimden, efsanelerden değil, “kimsenin akıl vermedği ve kimseye akıl vermeyen tek başına kalmış birey”den alır.¹² Bunun sonucu olarak da herhangi bir deneyimin aktarımına fırsat vermez.

Benjamin, deneyimin kaybını ifade etmek için yeni bir iletişim biçimi olan enformasyonu da açıklar. Buna göre enformasyon, hikâye anlatıcılığına roman kadar yabancı ama romandan daha da tehditkâr bir iletişim şeklidir. Hikâye ile enformasyon arasında ciddi farklar vardı. Hikâye, geçmiş bilgisinin mucizevî olandan beslenmesi eğilimidir. Enformasyon ise daima makul görünmek, daima her şeyi açıklamak isteğinin ifadesidir. Böylece enformasyon okuru sürekli olayların arka perdesindeki bağları kabul etmeye zorlar. Aksine hikâye asla açıklama vermez. Açıklamayı okura bırakır. Okurun serbest düşünemesine olanak sağlar. “Böylece anlatı, enformasyonun yoksun olduğu genişliğe ulaşır.”¹³

Benjamin, *Hikâye Anlatıcısı*’ndaki hikâye, roman, enformasyon karşılaştırmalarında temel olarak edebiyatta ilerleme düşüncesine karşı çıkar. Hikâye, geçmiş dönemlere ait bir edebi türdür. Modern çağlarda yerini romana ve enformasyona bırakmıştır. Fakat bu basitçe bir ilerleme olarak düşünülemez. Zira bu gelişmelerle birlikte deneyim kaybolmuş, anlatının gücü sekteye uğramıştır. Hikâyenin “kendini tüketmez” ve “sürekli gücünü toplayıp koruyucu” vasfı modern türlerde yoktur.

Benjamin’in “Kafka Üzerine” adlı eserinde belirttiği gibi, Kafka da içinde bulunulan çağın bir hikâye anlatıcısıdır. Onun eserleri imdat freni ya da bir siren olarak okunabilir. Fakat Kafka’nın sirenleri sessizdir. Kafka’nın sirenleri sessizdir zira onun eserlerinin “şarkılardan daha beter bir silahları vardır... suskunlukları.” Benjamin için Kafka, korkunun ne olduğunu öğrenmek için yola çıkan delikanlı gibidir. Bu benzetmeden de anlaşılacağı üzere “yola çıkan delikanlı” bir deneyimi imler. Benjamin’in sık sık sık eleştirdiği deneyim kaybının panzehiri olan hikâye anlatıcısı adeta Kafka’nın şahsında tecessüm etmiştir. Bu noktada Kafka’dan dikkat çeken bir alıntı yapmak gerekmektedir. Benjamin alıntılar:

11 Benjamin, A.g.e., s. 78.

12 Benjamin, A.g.e., s. 81.

13 Benjamin, A.g.e., s. 82.

Keşke bir Kızıldereli olsa insan, daima tetikte, dörtnala koşan bir atın üstünde rüzgara karşı eğilmiş, titreyen toprağın üzerinde durmaksızın koşsa. Ta ki mahmuzlarını atana kadar, çünkü mahmuzlar yok aslında; dizginlerinden kurtulana kadar, dizginler de yok aslında. Atın başı ve boynu kaybolursa gözden, önündeki toprakları biçilmiş kırlar gibi görse.¹⁴

Kafka ve eserleri, atın üzerindeki bir Kızıldereli gibidir. Daima hareketli ve daima tetikte. Dünyaya karşı daima tetiktedir Kafka. Geleneksel yargılara karşı pasif bir kabullenişin timsali değildir. Benjamin’ce söylendiğinde, “... daima budur Kafka. İnsan davranışlarını geleneksel payandalarından mahrum bırakır ve böylece üzerinde sonsuza dek düşünülebilecek konuları olur.”

Kafka’dan Benjamin’in dikkatini çeken en önemli hususlardan biri de “ilerleme” fikrine karşı olan tavidir. Benjamin, Kafka’dan alıntılar:

İlerlemeye inanmak ilerlemenin hâlihazırda gerçekleştiğine inanmakla aynı şey değildir. İnanç bu değil.¹⁵

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Kafka içinde bulunduğu çağın zamanın başından beri süregelen bir gelişmenin sonucu olarak görmez. Benjamin’in bu ifadeleri alıntılanması da tesadüf değildir. Zira o da ilerleme fikrine karşı daima mesafelidir.

Sanat yapıtı ve Aura’nın Bozulması

Walter Benjamin, “Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı” eserinde, ilerleme düşüncesine olan tavrını “auranın bozulması” ifadesiyle belirginleştirir.

En kusursuz yeniden-üretimde dahi eksik bir şey vardır: sanat yapıtının şimdiliği-belirli bir mekândaki özgün mevcudiyeti.¹⁶

Benjamin’in auradan kastettiği şey, “zamanın ve mekânın alışılmadık dokusu”dur. Yani zamansal olarak şimdiliği, mekansal olarak da “belirgin bir mekândaki” özgün mevcudiyetidir. Gelgelelim, bir sanat yapıtının teknik olarak yeniden-üretimi bu şimdiliği ve özgün mekansal varoluşu yok etmektedir. Yani, aurayı bozmaktadır.

¹⁴ Walter Benjamin, *Kafka Üzerine*, çev. Deniz Kurt, Altıkırkbeş Yayın, İstanbul, 2015, s. 23-24.

¹⁵ *A.g.e.*, s. 47.

¹⁶ Walter Benjamin, *Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, çev. Gökhan Sarı, Zeplin Yayınları, İstanbul, 2015, s. 13.

Sanat yapıtının aurası, o yapıtın sahiciliğini imler. Orijinal yapıtın şimdi ve burada oluşu, yani aurası, sahiciliğin temelinde yatar. Teknik olarak yeniden-üretim ise bu sahiciliği soldurur. Zira o, sanat eserini kopyalayarak ve çoğaltarak “şimdi ve burada oluş”unu imkansız hale getirir. Benjamin, edebiyattaki hikâye-roman ayrımı gibi sanatta da resim-reprodüksiyon ayrımı yapar. Resim, geleneğin; reprodüksiyon ise modern çağın sanatsal türüdür. Resimde özgünlük, benzersizlik, kalıcılık hakim iken; ikincisinde geçicilik ve tekrar edilebilirlik durumu söz konusudur. Reprodüksiyon, modern insanın her şeyin elinin altında olması isteğinin bir sonucudur. Reprodüksiyonla özgün varoloş fikri zedelenmiştir. Bunun sonucunda da sanat eserinin aurası yok olmuştur.

Sinema, yeniden üretilebilirlik çağında ortaya çıkmış bir sanat dalıdır. Benjamin, doğaya hakim olma isteğinde kendini pekiştiren teknoloji kavrayışının sinemada kendini göstermediğini ifade eder. Bu bakımdan sinema doğaya hakim olmayı değil, doğayla insanlık arasında bir etkileşim kurmayı amaçlar.¹⁷ Sinema, insanların faşizme karşı bilinçlenmesinde etkin unsur olma potansiyeline sahiptir. Fakat kendini kapitalist prangalardan kurtarma şartıyla!¹⁸ Sinema, sermaye sahiplerinin kitleleri yozlaştırıcı etkisinden kurtarıldığı takdirde, kitlelere sınıf bilinci kazandırabilir. Benjamin, sinemanın sınıf bilincini nasıl sağlayabileceğini şu ifadelerle dile getirir:

(...)Dolayısıyla, özelde sinema sermayesi için, genelde ise faşizm için aynısı geçerlidir: yeni toplumsal olanakların, özel mülk sahibi bir azınlığın çıkarları uğruna gizlice sömürülmesine yönelik zaruri dürtü. Sırf bu nedenden dolayı bile, proletarya acilen sinema sermayesinin kamulaştırılmasını talep etmelidir.¹⁹

Sonuç

Walter Benjamin, Onsekizinci yüzyılda, ama daha çok ondokuzuncu yüzyılda tanımlanan ve aklın, bilimsel bilgiyle teknolojinin toplum alanındaki tezahür ve yansımaları ifade eden ilerleme düşüncesine mesafeli duran; ilerleme düşüncesine karşı her zaman şüpheyle yaklaşan bir düşünürdür. Tarih Üzerine Tezler’de “faşizmin talihi”; diğer eserlerinde “deneyim kaybı” ve “auranın bozulması” olarak tarif ettiği durumlar ilerleme düşüncesine karşı şüpheci yaklaşımının sonucudur. Fakat Benjamin bu şüpheci

17 Walter Benjamin, Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı, çev. Gökhan Sarı, Zeplin Yayınları, İstanbul, 2015, s. 25.

18 Walter Benjamin, A.g.e., s. 39.

19 Walter Benjamin, A.g.e., s. 42.

yaklaşımının yanında asla umutsuz bir düşünür de değildir. Hem sanat hem de edebiyat, çağımızda hâlâ insanoğlunun yok oluşunu engelleyebilecek mahiyettedir:

İnsanoğlunun kendine yabancılaşması öyle bir noktaya ulaşmıştır ki son derece estetik bir zevkle bizzat kendi yok oluşunu yaşamaktadır. Bu, faşizmin uyguladığı şekliyle, siyasetin estetize edilmesidir. Komünizmin buna yanıtı ise sanatı siyasileştirmektir.²⁰

20 Walter Benjamin, A.g.e., s. 60.

“WALTER BENJAMİN'DE İLERLEME SORUNU”
Haluk DOĞAN

KAYNAKÇA

- Benjamin, Walter (2014), *Son Bakışta Aşk*, (çev. Nurdan Gürbilek), İstanbul: Metis.
- Benjamin, Walter (2015), *Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, (çev. Gökhan Sarı), İstanbul: Zeplin.
- Benjamin, Walter (2015), *Kafka Üzerine*, İstanbul: Altıkırkbeş.
- Cevizci, Ahmet (1999), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma.
- Dellaloğlu, Besim F. (2012), *Benjamina: Dil, Tarih ve Coğrafya*, İstanbul: Ayrıntı.
- Kardeş, M. Ertan (2009), “*Walter Benjamin’in Felsefi Labirentine Bakış*”, *1900’den Günümüze Büyük Düşünürler içinde*, (haz. Çetin Veysal), İstanbul: Etik.
- Koselleck, Reinhart (2013), *Kavramlar Tarihi*, (çev. Atilla Dirin), İstanbul: İletişim.